

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Hela historien känns som sekaisin

Wolf-Knuts, Ulrika

Published in:
Vardagens triviala allvar och berättandets kraft

Published: 01/01/2024

Document Version
Final published version

Document License
CC BY

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Wolf-Knuts, U. (2024). Hela historien känns som sekaisin: Vankelmod och säkerhet: Reaktionen i en intervju om pedofili. In B. Henriksson, & S. Nylund Skog (Eds.), *Vardagens triviala allvar och berättandets kraft: En festskrift till professor Lena Marander-Eklund* (pp. 150-171). Åbo Akademi University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-389-057-2>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Ulrika Wolf-Knuts

Hela historien känns som *sekaisin*

Vankelmod och säkerhet

Reaktioner i en intervju om pedofili

Utgångspunkter

Undersökningar om enskilda människors trosuppfattningar är inte sällsynta, men för det mesta studerar man då tron hos någon som varit framstående på något sätt. Så har det exempelvis om Martin Luther skrivits många biografier där hans syn på religionen stått i centrum och mjölnaren Domenico Scandella, alias Menocchio, är intressant för att han beskrev sin världsbild på 1500-talet. Inspirerande undantag utgör för mig Juha Pentikäinens undersökning av Marina Takalo, Anna Birgitta Rooths analys av LO:s trosvärld och under den allra senaste tiden Leonard Norman Primianos undersökning av en ung katoliks tro såsom den syns i hur han dekorerar sin studentlya. I dessa fall närmar sig forskaren samtida ”vanliga” människor och deras tankar om den övernaturliga världen när hen visar hur människor i vissa situationer handlar och tänker, också när dessa sätt att handla och tänka kanske inte är officiellt erkända som religiösa (jfr Oberman 1983; Mullett 2015; Ginzburg 1983; Pentikäinen 1971; Rooth 1981; Primiano 2022).

Hur ser en enskild människas tro ut? Hur gestaltar hon den i en utsatt situation? Hur skapar hon balans efter en kris? Sådana frågor ligger till grund för denna artikel. Jag undersöker hur en person konstruerar sin tro i en specifik situation.

Materialet till denna studie ingår i ett större projekt kallat Toleransens gränser och bekostat av Finlands Akademi. Min andel handlade om tolerans inför ett aktuellt fall av pedofili i en laestadiansk förening. I en av de finlandssvenska småstäderna uppdagades för ungefär 15 år sedan ett fall av långvarigt sexuellt utnyttjande av barn inom en grupp troende människor. Mot bakgrunden av den religiösa kontexten blev det intressant att fråga sig hur anhängarna ställde sig till det skedda och hur de resonerade sig fram till balans och jämvikt. Jag djupintervjuade fem medlemmar i föreningen *Rauhan sana*.¹ Jag frågade efter deras reaktion när de fått veta att en mycket betrodd föreningsmedlem, då redan död, ett trettiotal år tidigare missbrukat sina barnbarn och att ingen hade satt fast honom även om man vetat vad han haft för sig. Dessa hade i vuxen ålder, alltså ett antal decennier senare och efter morfaderns-farfaderns död, insett att flera av de problem de hade i sina äktenskap berodde på att de blivit sexuellt utnyttjade. Ett av dessa barnbarn avslöjade sina erfarenheter för pressen varefter en storm bröt ut.

Min mening var aldrig att få veta något om själva pedofilen eller hans pedofila gärningar. Jag ville inte heller diskutera med offren, då jag inte har den kunskap som behövs för terapeutiska samtal. I stället ville jag veta hur de reagerat som ca 2009 genom pressen fått veta om allt detta. Intervjuerna gjorde jag 2012. Jag öppnade dem men lät därefter intervjupersonerna tala så gott som utan avbrott. Intervjupersonen i den intervju som här ska analyseras berättade om hur han genom avslöjandet känt sig tvungen att revidera sin kristna tro. Detta gjorde han genom tveksamma eller bestämda ställningstaganden som utmynnade i en för honom ny syn på sin tro. Pedofilin var det genomgående temat för intervjun men den förde oss till reflektioner över och utvärderingar av tron som för

1 Organisationen är en inomkyrklig förening kallad *Rauhan sana*, men intervjupersonen själv talar om den som en församling.

denna intervjuperson i denna situation var mera central än pedofilin. I artikeln figurerar å ena sidan pedofilen som var såväl söndagsskollärare, predikant, församlingsledare som morfar och farfar och å den andra Anders – så kallar jag honom – som liten pojke och vuxen man som inte själv varit ett offer för pedofili.

Jag ville veta hur tredje part, nämligen här intervjupersonen Anders utformade minnet av sin reaktion då han hörde om sin uppskattade söndagsskollärare, predikant och andliga ledare och dennes beteende mot sina barnbarn, son- och dottersöner. Hur hanterade han paradoxen att det var en respekterad gudsmän som gjorde olagliga pedofila gärningar? Jag inledde intervjun med att säga att jag gärna ville höra Anders berätta om sin uppfattning om vad som hade hänt i församlingen. Efter det sa jag väldigt litet. Så fick han fria händer att formulera minnet av sina reaktioner när han blev medveten om pressens skrivelser. Själva pedofilin, pedofila praktiker eller autobiografiska erfarenheter av pedofila handlingar blev planenligt inte huvudsaken i intervjun men någon uppfattning om dem låg dock hela tiden som en bordun både under det som Anders valde att tala om och hur jag tolkade hans berättande. Det skulle visa sig att han när han berättade om sin reaktion genomgående anknöt till sin tro som laestadian. Min analys av Anders berättande följer strikt ordningsföljden i intervjun. Tolkningen av vad intervjupersonen berättade är min liksom också den noggranna utskriften. I analyskedet höll jag för det mesta blicken riktad på utskriften men gick också vid behov tillbaka till inspelningen i synnerhet för att lyssna till tonfall. Genomgående i denna artikel kallar jag den produkt som intervjun utmynnade i för en ”text” även om den allmänna betydelsen av ordet kräver att text ska vara skriftlig. I vissa fall kan man dock se ”text” som ett mera omfattande begrepp, som när man ”läser” en situation.² Jag analyserar här intervjun i sin helhet. Materialet har arkivsignum IF mgt 2014:002.

2 Jfr även: ”En text är en skriven eller muntlig utsaga som i sin kontext är meningsfull och där de språkliga enheterna har ett inbördes sammanhang. Exempel på skrivna texter är romaner, tidningsartiklar och kontaktannonser. Exempel på muntliga texter är tal och alla sorters samtal” ([https://sv.wikipedia.org/wiki/Text_\(språk\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Text_(språk))). Jfr ”You might have thought that texts were limited to written

Det folkloristiska fältarbetet har ofta studerats och behöver här inte någon längre presentation (t.ex. Strandén [2010]:23–106; Kallenberg m.fl. [2022]). Det fanns risker i samband med intervjun. Den makt jag hade kunnat utöva på Anders och faran för att övertolka det han berättade var överhängande. Anakronistiska tolkningar är en risk då övergreppen skett kring mitten 1900-talet, de avslöjades 2009, intervjun gjordes 2012 och tolkades 2023. Anders tal var hans tolkning just i det ögonblick då han formulerade sig. Hans minnen och erfarenheter, hans egen situationsbundna analys av det som han just då fann vara viktigt bildade grunden för hans svar (Alver 1980; Korkman 2022). Min uppgift var att höra på, inte att korrigera, kommentera och absolut inte att bedöma eller fördöma. Anders gav mig sin bild av sin reaktion när han hörde om vad som försiggått i hans trosgemenskap. Den bilden präglades av hans grundvärdering, nämligen hans förhållande till den laestadianska tron. Vill man nå en människas sätt att konstruera sin tro i en specifik situation måste man vara lyhörd och lyssna med full respekt (Primiano 1995:40).

Jag kände inte Anders när intervjun gjordes men fick kontaktuppgifter av en kollega. Hon informerade honom om min önskan om en intervju och jag skrev e-post till honom för att knyta en personlig kontakt. Han fick veta att jag ville undersöka hur medlemmar i hans förening hade reagerat på pressens skrivelser. Några vidare detaljer behövde jag inte skriva efter att min kollega presenterat mitt intresse för Anders erfarenheter. Vi kom överens om en träff och jag tog mig till den anvisade platsen, gården till bönehuset där hans förening brukade mötas. Där togs jag emot av en välklädd man i femtioårsåldern. Han föreslog att vi skulle göra intervjun i bönehuset. Han hade en nyckel, låste upp och vi gick in i den stora salen där bänkarna stod i rad bakom varandra, ett altare fanns längst fram och en talarstol närmare åhörarnas bänkar. Jag insåg att jag var ensam med honom i byggnaden och jag hann känna obehag

materials, such as books, magazines [...] Those items are indeed texts – but so are movies, paintings [...] and even rooms full of people. If we can look at something, explore it, find layers of meaning in it, and draw information and conclusions from it, we're looking at a text" (Burnell & al.).

för ville han mig något ont eller om jag sårade honom till vrede hade jag inga möjligheter att försvara mig. Vi satte oss på bänken längst fram nedanför talarstolen och intill altaret och talade med varandra i en dryg timme under vilken mitt förtroende och min trygghet växte varefter Anders sa till mig att stänga av inspelaren. Vi skildes utanför bönehuset. Jag skrev ut intervjun och skickade den till honom för genomläsning, fick den tillbaka utan ändringsförslag och sedan dess har vi inte haft någon kontakt.

Vernacular religion och Grounded Theory

Anders förening hör till den laestadianska inomkyrkliga väckelse-rörelsen, grundad av Lars Levi Laestadius (1800–1861) och särskilt spridd kring Nordkalotten. Rörelsen karaktäriseras av helnykterhet, syndamedvetande, ånger, offentlig syndabekännelse och offentlig avlösning (Brännström 1962; Snellman 2011, i synnerhet 60–63). Teoretiskt hör denna undersökning hemma bland studier av folklig religiositet, eller *vernacular religion* som Leonard Norman Primiano kallar den när han konstaterar att den ”highlights the power of the individual and communities of individuals to create and re-create their own religion”.³ I *vernacular religion* syns en individs (eller grupp)s personliga trosuppfattning. Man kan se hur den tro hen bekänner sig till skapas och anpassas i tal, skriven text eller på annat kommunikativt sätt efterhand som en viss situation aktualiserar behovet av en religiös förklaring eller utgångspunkt för meningsskapande (Primiano 1995:40–44). Den tron är varken bättre eller sämre än den som det religiösa etablissemangen formulerar utan den uttrycker just den personens syn på det heliga just då. *Vernacular religion* är alltså volatil och adapterbar. Men ”The ’looseness’ and lack of systematicity can also be interpreted as signs of the flexibility, adaptability and resilience of vernacular knowledge” (Valk 2022:7).

3 Primiano 2012:383. På svenska översätts vernacular religion till vardagsreligion (Illman 2022) men jag föredrar att inte göra det för vare sig temat för intervjun eller berättande om pedofili hör hemma i vardagen (jfr även Schenda 1993:49). Man kunde överväga personlig tro i betydelsen egen, enskild tro.

Att arbeta med *vernacular religion* betyder att ta en persons trosut-sagor på allvar även om de inte överensstämmer med den aktuella teologin. Man koncentrerar sig på de tankar om religion som den levande, troende människan hyser och formulerar i sitt tal eller i sin text. Den officiella religionens dogmer och trossatser kan ut-göra grunden för den personliga tron, men anpassas. Dogmatiskt förankrade värderingar och ideal beaktas inte alltid konsekvent av den troende, snarare skapar hen sig en individuell variant. Jag kon-centrerar mig på hur en berättare formulerar en fungerande tro och uppnår sinnesfrid efter en djup religiös kris. Ett metodologiskt pro-blem är att det är jag som avgör vad som kan tolkas som en religiös kris och religiöst tal och jag som analyserar det, inte Anders själv även om han levererar tolkningsunderlaget.

Jag har undersökt intervjun med hjälp av närläsning, också kallad djupläsning, inspirerad av *Grounded Theory* (grundad teori. Flick 2018; Morse 2016; om djupläsning, se Ingemansson 2018, <https://doi.org/10.5617/adno.5627> hämtad 28.8.2023). Närläsning av en text innebär att man i den ser formuleringar eller konstruktioner som upprepas och färgar hela texten så att den förmedlar ett ärende som den intervjuade kanske inte ursprungligen vidkänns. De blir mitt redskap för att blotta textens budskap. Det för mig viktiga be-greppet tro har flera betydelser. Dels betyder tro ”förmodan, anta-gande, förmenande” och innehåller i sig en tvekan eller uttrycker vankelmod. Dels betyder ”tro” ”tillit, tillförsikt, tilltro, förtröstan, förtroende, lit; mening, åsikt, uppfattning, övertygelse, ideologi”. I detta fall finns det ingen tveksamhet, obeslutsamhet eller osä-kerhet i begreppet (<https://www.synonymer.se/sv-syn/tro> hämtad 9.2.2023.) När jag här försöker se hur en person inom en väckelse-rörelse bygger upp sin personliga tro i samband med ett pedofilifall använder han ordet tro i båda betydelserna och det är min uppgift att särskilja dem. Det framgår i de enskilda fallen av sammanhanget.

Anders berättar

Materialet består av en ljudinspelad intervju från våren 2012 gjord i Anders hemstad. Jag hade frågor på ett papper som han bad om att få se när hälften av intervjun var genomförd. Jag gav honom pappret men han brydde sig inte om det utan började ännu en gång svara på de frågor jag redan fått svar på. Så fick jag en dubbeluppsättning av svar och kan därför se hur han uttrycker sig om samma sak två gånger. Svaren var konsistenta. Först när han berättat om sina tankar för andra gången började han läsa mina frågor och konstaterade att alla frågor redan behandlats.

Nollställd

Anders inledde sin redogörelse genom att hänvisa till två fall av pedofili och sa: ”Nå, det här, [suckar] problemet har ju blivit ännu värre efter, efter den där första skandalen.” Han hänvisade dels till det fall av pedofili jag var ute efter, dels till ett aktuellt fall som jag inte kände till. Efter att han konstaterat att han ”egentligen” borde koncentrera sin uppmärksamhet på bägge fallen gick han ändå inte vidare med det senare fallet. Jag förstod hur allvarligt han såg på saken då han formulerade sig ”det skulle ha varit lite lättare om det skulle ha varit den där ena bomben som briserade, men efter en tid sen så har det ju briserat en bomb till”. Världen blev upp- och nedvänd för honom: ”Hela historien känns som *sekaisin*”, sa han. Finskans *sekaisin* betyder rörig, förstörd, obegriplig, förvirrande. Världen hade fått sig en allvarlig törn.

Anders ”egentligen” underströk nödvändigheten av att bevaka två i stället för ett fall av pedofili och visade mig att han reflekterat över situationen men valt bort det ena fallet. Möjligtvis var det ren plikt-känsla, nyfikenhet, eller ett försök att göra ett rättskaffens intryck som fick honom att vilja bevaka dem, men kanske hans ”egentligen” hänför sig till ett kristet ansvar för medmänniskan. Hur det än var hade han två möjligheter, men uteslöt den ena.

Anders hänvisade till sin barndom, då han som sex-sjuårig pojke förtroendefullt lyssnade till sin söndagsskollärare som blivit en

omtyckt predikant. Han visade hur uppskattad söndagsskolläraren blev som talare och medlem av föreningens styrelse under trettio år då han beskrev honom som ”en gud”, vilket indikerar den respekt han känt. Dessutom konstaterade han att predikantens ”budskap var ju jättestarkt”, ”det var ganska mycket lag”, vilket betydde att det var baserat på bibelns ord och att kontrollen över föreningsmedlemmarnas liv var stor. Efter predikantens död vad det ”ju lugnt och fridfullt flera år”, vilket kunde tolkas som att lugnet och friden infunnit sig efter en turbulent tid. Anders hänvisade till sin barn-domstid, till bönehuset som en plats lämplig för kristen fostran och till de sociala relationer som utgjorde hans omgivning. I detta skede av intervjun stod han själv i centrum som ett barn som försökt leva enligt söndagsskollärarens ideal även om de var stränga. De som några årtionden tidigare utsatts för pedofilin hade inte orkat hålla sina erfarenheter inombords, ”de klarade inte av att bära det här längre”, de hade haft ”en förskräcklig barndom”. Några av de utnyttjade barnen hade ännu som vuxna försvarat sin far, predikanten, men: ”jag vet inte idag om de visste om vad han höll på med.” Deras mor ”verkade nog ha vetat om det” konstaterade han ändå.

Anders formulering om vad vem visste om predikantens göranden uttryckte tvekan. Att han betett sig otillbörligt fann Anders vara säkert, men han var osäker på om barnen själva hade förstått vad de varit utsatta för. Dels var de mycket små, dels kommer känne- domen om vad som är rätt och fel efterhand som ett barn utveck- las. Att modern varit medveten om sin makes läggning uttrycktes inte heller klart, då Anders sade att hon ”verkade” ha vetat om den. Hans vankelmod kunde bero på att han försökte låta bli att svart- måla en död kvinna. Det var en moralisk ståndpunkt att inte tala illa om de döda, men samtidigt var det inte heller försvarbart att förtiga vad hon kanske visste. Anders befann sig ett dubbelspel, dels som en ovetande, dels som en som inte ville låta nåd gå före rätt.

Pedofilin kom i dagen då en tredje part bosatt i Sverige försökte hjälpa offren. Anders hade föga förtroende för honom, ”den männ- iskan upplever jag ganska instabil fastän han är jättekunnig, kunnig skribent och sån där datorkille”. I Anders resonemang ingick både

medgivandet om ingriparens förmåga som skribent, inte som expert på pedofili, och tvekan om tillvägagångssättet. Anders uttryckte sin skepsis genom att dels uttala sig berömmande, dels hävda att personen var instabil. Denna tvekan kunde bero på konventionella faktorer, som att man inte ska döma någon annan, men icke desto mindre visade Anders att han tvivlade på kompetensen.

Trots den tredje partens försök misslyckades företaget och blev i stället publikt genom dagspressen. Det blev ”man kan säga kaos, det blev nollställning i det här huset”, ”en människa som allihop hade förtroende för, så han ställde till med, alltså man kan ju säga trettio-fyrtio års predikan och allting så nollställdes”. Anders kände inte bara förakt för pedofilen, utan han insåg att hela föreningen var stadd i gungning. Anders egen kommentar till situationen löd:

Men det är ju det som man har funderat på själv, att om du är kristen och ännu mera om du är predikant och du kan sitta där uppe på predikstolen och söndag efter söndag prata ur bibeln och vara koncentrerad och nog kunna ge ut ett budskap som faktiskt i många fall, det var inget fel på det, hur kan en människa ha en sådan, vad ska vi säga, *pokka*, eller ansikte? ⁴ Det har jag nog funderat stort på.

Här medgav Anders att han reflekterat över vad kristen tro innebär. Kunde någon vara så falsk att han predikade det som är rätt, men i sitt privatliv levde tvärt emot de kristna buden? Den frågan aktualiserade dels bruket av makt som vi diskuterade senare, dels den inkonsekvens och situationsbundenhet som *vernacular religion* präglas av. För Anders var det svårt att förstå ett sådant dubbelspel. Kanske Anders stödde sig på det kristna budskapet om entydighet: ”Ert tal ska vara ja, ja, eller nej, nej. Alltutöver det kommer från den onde.” (Matt. 5:37. Jfr Bauman 1983.)

4 Pokka (fi.) härrör från poker och förstås på svenska som pokeransikte, mask, hålla masken.

Tro och tvivel

I följande andetag bytte Anders perspektiv när han konstaterade att han trots allt ville se situationen som ett utslag av Guds vilja. I hans kristendom kunde ingenting ske utan att Gud ville det: ”Jaa, på ett vis kan jag tro att Gud ändå ville inte slå sönder den här församlingen, utan ändå på något vis så gav han ordet genom honom där predikanten, för att folk skulle kunna gå vidare.” Det som skett fick sitt berättigande och en förklaring som en Guds handling då predikanten var en skicklig talare och åtnjöt respekt. Anders hade ju redan sagt att predikanten framförde ett starkt och lagiskt budskap. Det såg han som Guds meddelande till föreningens medlemmar. Därför skyllde han inte på djävulen utan förklarade det skedda med Guds plan för föreningen.

Anders uttryckte villrådighet genom sin upprepning av begreppen ”på ett vis” och ”på något vis”. Han kunde inte i detalj förklara varför han kunde se något positivt i pedofilin, men hans egen tro var så stark att han trots allt tolkade det som hänt ur en troende tillitsfull människas synvinkel (jfr Spilka m.fl. 1985). Guds ingrepp behövdes för att folk skulle kunna gå vidare från de krav som ställts på dem för Anders sade ju att det blev lugnt och harmoniskt i föreningen efter predikantens död.

Anders tillät sig ändå att tvivla: ”Men varför det höll på i så många år och ändå blev briserat, det skulle ju ha kunnat bli så att om de där hade varit tysta så skulle det inte ha kunnat komma upp till ytan, och mannen är begravd.” Hans analys av situationen visade att han reflekterat över det som hänt och obeslutsamheten betonades när han hittade en lösning som hade kunnat befria föreningen från följderna av skandalen.

Anders nöjde sig med att inte helt förstå varför det gick som det gick men konstaterade också att ”nog skar det i bröstet”, ”man är nollställd” när han på sin arbetsplats utomlands fick veta vad som hänt. Senare i intervjun menade han att han helst hade förtigit sitt band till laestadianismen. Verkligt besvärligt blev det för honom att besvara den fråga som han själv ställde, nämligen ”Och hur ska

man gå vidare?” Han förhandlade med sig själv och medgav att han inte borde skämmas utan ”Man skulle ju behöva bekänna sin tro och stiga fram” men, sade Anders lakoniskt, ”det är nog slut med orden efter det här”.

Anders var säker på sin sak när han använde ord som skära i bröstet och nollställd. Han kände i sin kropp hur illa det var, hans tro var inte enbart intellektuell. Hans upplevelse av sin vilja till förnekelse kunde vara en association till Petrus förnekelse av Jesus (Mark. 14:30), men det sade han inte. Det svåra var för honom att veta hur han skulle gå vidare. Han ville alltså fortfarande vara en öppet troende människa, men han hade inga ord att använda för att försvara sin önskan. Frågan om vad och hur han skulle säga det kunde ha varit relevant. I hans situation fungerade tron som skapare av en dubbel position. Han visste att han borde bekänna sin tro men saknade redskapen för det. Han var nollställd, existentiellt utsatt.

Egentligen så var det bra att det kom fram, sa Anders

Efter denna förtvivlans suck bytte Anders infallsvinkel. Han samlade sig och konstaterade: ”Egentligen så är det bra att det kom fram” och fortsatte genom att beskriva hur starka grupperingar inom församlingen verkat och hur just de som predikanten lett varit konservativa (han använde själv detta ord trots att andra medlemmar ser det som ett invektiv), lagiska, stridslystna, och förstört omgivning genom att se till ytan snarare än till hjärtats övertygelse. Han nämnde hur damerna måste bära kjol, inte fick använda örhängen eller färga håret, men måste skaffa många barn och gå på sammankomster. Själv hade han blivit utsatt för detta vaktande. Han slutsatslydde:

Jag anser fullständigt att de har inte en levande tro. OK, de eller så har de uppfattat det fullständigt fel det här [---] de har lagat så fruktansvärt svårt att vander, att vandra på en sån där väg, det går inte, det finns ingen människa som kan vandra så att han skulle kunna visa på sista dagen att jag har varit bra.

Här syntes ingen tveksamhet. Det kan bero på att han verkligen var av denna åsikt, men hans egen upplevelse av kontroll och kritik kunde också ha influerat på hans positiva inställning till publiciteten. Den stod i motsats till hans tankar om att pedofilin hade kunnat döljas.

Resonemanget om livet som en vandring blottade hans syndamedvetande som återkom i nästa inlägg. För Anders stod det klart att Jesus en gång för alla tagit bort människans synder i tankar, ord och gärningar och det problem som kvarstod formulerade han som ”nu är det bara frågan om att vi tror på det”. Detta ”bara” visade att Anders inte såg en sådan villkorlös tro som någonting enkelt. Logiskt förklarade han att om det hade varit så lätt att ”leva sig till himlen” som de konservativa menade så ”skulle inte Jesus ha behövt komma”. Från denna stund i intervjun blev Anders mera deciderad och de tveksamma formuleringarna blev allt mera sällsynta, kanske för att han ville finna en utväg ur en situation där han var en medlem av en utpekad förening.

Efter att Anders konstaterat nödvändigheten av att Jesus kommit fastställde han att han trots all pedofili inte ville avstå från sin barnatro ”för nog har man fått ändå, även av han där predikanten mycket tröstefulla ord”. Anders förlät inte pedofilen utan uttalade snarare en fortsättning på tankegången om att Gud ville någonting med dessa händelser. Anders sade också att han fortfarande ”nog”⁵ ville ”vara med” och hänvisade till bibeln som en ofelbar auktoritet. ”Ändå” och ”nog” är de avgörande orden i detta sammanhang. De ger satsen en känsla av osäkerhet som måste rättfärdigas men som också låter uttalandet verka som en övertygelse.

Efter detta resonemang nådde Anders en lösning på hur han skulle kunna acceptera sin tillhörighet till föreningen. Han försökte visa mig vad han lärt sig av händelsen:

Men det är mänskan och det är det som är det stora felet, som, som man har lärt sig nog av det här, man ska aldrig [starkt betonat] tro på mänskorna, eller som förlita sig på mänskorna, i en

5 ”Nog” betyder här ”förvisso”.

kristen tro, det finns inte något sådant [...] de kan vara redskap [...] det kan en mänska och det är ju det som man kommer till, det, det är mänskor och alla mänskor oberoende om de är predikanter eller vad de är, de är mänskor som är fulla av synd.

Orsaken till de katastrofer som skett till följd av pedofilin var att de agerande var människor. Detta uttryckte Anders utan den minsta tvekan. Felet låg i att, underförstått även han själv, hade litat på predikanten, på en människa som liksom alla andra människor var syndig. Han sade dock ännu inte uttryckligen att det bara var Gud man kunde lita på. Däremot undrade han hur han skulle komma vidare och anknöt till samma fråga som han tidigare yttrat.

Gruppens problem hade blivit hans eget. Allra helst hade han förtigit sin tillhörighet till laestadianismen och bara sagt att han var kristen och hade en tro. Han trodde fullständigt på bibeln. Han menade också att det efter denna händelse skulle komma någon-ting nytt som Gud ”gjort färdigt efter det här livet”. Det trodde han på och menade att det ”vågar man inte släppa”. Man kan undra om Anders var styrd av rädsla eller om ”våga” snarast stod för ”att ha mage till”. Han hänvisade till sin upplevelse av hur hans ben symboliskt slagits av honom och hur svårt det var att komma in i det bönehus där han blivit så illa sviken. Ändå fortsatte han att delta i sammankomsterna för att man där sjöng, läste och förklarade bibeln. Hans resonemang utmynnade i att det var den trygghet han där erfor som höll honom kvar. Efter att ha suttit vid sin tjugofem-åriga brors dödsbädd och sett den tillförsikt brodern visade inför sin död tvekade han inte:

Inte vet vi ju nånting om hur det går och vart vi ska och allting, men har du en tro som man har sett bevisligen att den ger en trygghet att lämna det här och därför lämnar man inte det här, men men man ska aldrig förlita sig och tro att en människa skulle kunna vara gud här på jorden, det är bara stoft och aska, varenda människa.

Här medgav Anders att han inte visste hur hans dödsbädd skulle komma att se ut. Hans osäkerhet inför framtiden var tydlig, men

i sak hade han inte lämnat sin uppfattning om vad man skulle tro på. Tryggheten var vägen till fortsatt tro. Textsjoket ovan är oklart då Anders dels strödde in ”det här” för att fylla ut sitt tal medan han tänkte, dels för att verbet ’lämna’ är tvetydigt. I dialekten kan samma verb betyda överge, gå ifrån men också bli kvar, vilket försvårade förståelsen. Budskapet om förhållandet mellan tron på människan eller på Gud var klart, liksom att trygghetskänslan var central i det han ville tro på, sätta sin tillit till.

Efter att Anders berättat om hur han avgjort sig för att inte lämna bönehusgemenskapen talade han om sina föräldrar, deras relation till predikanten, deras syn på den lagiska strängheten och den ytliga fasaden samt hans egen fallenhet under tidigare år för att leva så förflockat och kom fram till att ”egentligen så är det inte riktigt många år som man har, som man har trott själv, och det är ju lite skrämmande”. Här reflekterade han över sin egen inställning och utveckling och kom fram till att inte heller han själv funnit den rätta tron direkt. Han hänvisade till en annan församling där det också var ”ganska ruttet, [...] kanske inte så bra som man tror, det bev [!], bevisar ju igen att vi är bara människor”. Hans övertygelse om människans svaghet och otillförlitlighet kvarstod.

Förlåtelse och maktutövning

Efter detta kom Anders in på förlåtelsens kraft, som han erfarit många gånger och som bidrog till att han inte ville lämna bönehusföreningen. Förlåtelsen var central för Anders liksom annars inom laestadianismen, då varje person ”som du har förtroende för” kan höra på en bekännelse och uttala de förlåtande orden ”Alla dina synder blir förlättna i Jesu namn och blod”. Här vacklade Anders igen då han förklarade att förlåtelsens funktion inte var ”för att man ska slippa [det vill säga komma in i] till himlen utan för att man ska orka tro” men att han inte ville säga att hans tro hörde hemma inom laestadianismen: ”det behöver man ju inte [säga], utan man är kristen.” Han förnekade nästan sin identitet som laestadian, men hade som kristen en annan identitet som han kunde acceptera. Vi talade länge om förlåtelsen och också då menade Anders att han

inte kunde lita på människan men att en barmhärtig Gud visste att hon var ”rostig” och talade till samvetet så att hon måste be om förlåtelse. Vi talade om ledare i föreningen som haft olämpliga böjelser och bett om och fått förlåtelse, men att detta kunde vara en fasad att ”visa för andra människor, att jag är bra [...] Det är det värsta man kan göra”. Skryt kunde han inte acceptera.

Det fick mig att fråga varför Anders trodde att så många oegentligheter inträffat just i hans förening. Han kom in på maktens betydelse, maktmänniskornas behov av ”att styra och ställa”, men ganska snart bytte han synvinkel: ”man får ju fråga sig hur man sitter här ännu med allt som man har varit med om.” Svaret var detsamma, att Gud genom predikanten fått ut bibelns budskap. Den förklaringen bar därför att Anders trodde på bibeln: ”jag tror verkligen på bibeln”. Han återkom till tryggheten och ovissheten om vad som händer efter döden men med tillägget att det var ”tryggt och skönt att lägga det här i Guds händer”. Det gällde att tro på Jesu frälsning. Den största av alla synder var, enligt Anders, otron. Genom förlåtelsen upplevde han att han kunde lägga det man gjort fel bakom sig och gå vidare.

Nu bad Anders om att få se min frågelista. Han upprepade huvudpunkterna i sin skildring om hur han skämts över att vara laestadian men tillade ett kritiskt: ”Vilken idiot man är, som är med i en sådan flock.” Han hade hållit sig utanför diskussioner på arbetsplatsen, han visste att pedofili var ett brott och borde bestraffas enligt landets lag. Han talade om hur han tappade balansen, om hur Gud var god som ville visa människornas svaghet och sin egen styrka och om hur vägen till himlen hade blivit för svår på grund av yttre krav. Slutligen hänvisade han till rövaren på korset som genom sin tro på Jesus och hans frälsargärning på enklaste sätt sade ”Tänk på mig då du kommer till paradiset eller himmelriket” (jfr Luk. 23:42). Då det visat sig att predikantens hustru kanske känt till makens svaghet kom vi in på kvinnans ställning som enligt Anders nu var bra. Ändå kunde han inte tänka sig en kvinnlig predikant, ”det står tydligt i bibeln nog att kvinnan ska tiga i församlingen” (jfr 1 Kor. 14:34).

Hans åsikt stod fast: ”Bibeln tror jag på, men inte på mänskan.” I denna del av intervjun var osäkerheten långt borta.

Efter denna koncentrerade framställning frågade jag Anders hur avslöjandet om pedofili hade påverkat sammanhållningen i föreningen. Han menade att vissa medlemmar höll fast vid de gamla värderingarna, men att han själv tyckte: ”Det är ju lättare att vara här nu, på ett vis, för att det är nytt folk som har tagit över styret, yngre människor” som tänker ”som man ska vara i ett liv” och inte som maktmänniskorna. Härefter frågade Anders ”varför utnyttjar en maktmänniska små barn, vi har ju flera tillfällen här nu, eller håller på med nånting som inte tål vardagen? Den frågan kan jag inte svara på.” En stund senare svarade han ändå på den då han menade att många med makt ofta har någonting att dölja, ”har nånting skit med sig” och vill framstå som ofelbara.

Anders och jag diskuterade makt, och hans definition var klar. Makt skulle nyttjas för någon annans skull än ens egen. Att ha makt var ingen njutning för Anders, han fick ju samtidigt stort ansvar men underströk att han inte utövade makt för att han tyckte ”att nu. Nu är jag chef på det här, nu ska jag visa min makt”. Att tilldelas makt betydde att den som fått makten också fått förtroende. Slutsatsen blev att maktmissbruk var missbruk av förtroende vilket undergrävde mänskliga relationer.

Slutligen berättade Anders hur han hjälpte till att bygga upp bönehusföreningen på nytt. Han sade sig ha tvivlat ibland men genom att lyssna på predikan kunde han ”orka vidare”. Tryggheten återkom:

vi ska en gång bort från den här jorden så känns det tryggt att fortsätta ändå, men mänskan förlitar jag mig inte mera på efter det här, och det är faktiskt, det har varit en sorgprocess [...] för jag har varit en mänska jag, som, jag har trott för mycket på människor, och det är nog för att jag själv, alltså om jag blir sagd att göra nånting så gör jag det så bra jag kan och enligt samvetet utför jag det och så har jag förväntat mig att andra ska göra också.

Anders utvärderade sin vilja och förmåga att berätta men efter tvekan ”tänkte [jag] att jag ställer upp om det är någon som vill ta del av det här, för det är ju inte bara i den här församlingen, utan man har ju sett att det stormar i många andra församlingar” och ansåg sig kunna informera och varna andra i motsvarande situation. Summan av hans resonemang blev att ”det kan ha varit bra på något vis”, till exempel för att han ”fått upp ögonen och nu har det ju kommit till det, att förr hade man ju egentligen inte en personlig tro, man var bara med för att folk skulle se en, men nu har man kommit till den platsen ’Har du en tro eller har du inte en tro?’” Han hade valet att lämna allting, men det kändes inte tryggt för ”vart ska vi fara, vad ska vi välja, vi har det här” (jfr Joh. 6:68; Ps. 139:7–10).

Anders hade tänkt över sin möjlighet till val för han förkastade muslimer och Jehovas vittnen som troskamrater. Han ville vara kvar till sin död, där hade han varit i fyrtioåttio år och han ville tro på Gud, fastän han ibland kunde se laestadianismen som en sekt i likhet med den som verkade i Knutby, Sverige (Frisk 2022:67–82). Numera kunde han och hans vänner skämta om hela historien. Genom skämt och skratt kom de till klarhet om att det varit yttre omständigheter, fasaden i den religion som Anders trots varit hans, den otillförlitliga människan och tvivlet på om denna tro var den rätta som stört, men då man inte kunde få svar på frågan ”vart ska man fara?” hade alla stannat kvar. Han nämnde att man måste kunna skoja om allvarliga saker, ”man måste bearbeta det från alla håll och kanter” och göra det med humor. Det var också Anders som avslutade intervjun genom att säga: ”Nu slutar vi.”

Hur Anders konstruerade sin tro under intervjun

Folklorister undersöker gärna processer då de studerar berättandet (jfr t.ex. Kaivola-Bregenhøj m.fl. 2006). Därför blir ”görandet” centralt. I min undersökning kunde jag fråga efter hur Anders gjorde sin tro. Men då ’göra’ är undflyende, mångtydigt och betyder ’tillverka’, ’skapa’, ’tillreda’ men också ’utöva’ blir frågan oklar. I denna studie av en enda intervju då intervju person och intervjuare hela tiden talade endast med varandra om händelser som skett är det

inte fråga om trosutövning. Inga böner, inga andra riter, ingenting som anses höra till någon kult förekom. Anders refererade det som hänt, men medan han gjorde det plockade han samman olika ingredienser till en helhet som utgjorde det som jag uppfattade som hans tro. Han skapade en variant av sin tro medan han berättade genom att välja ut dem som han då, under intervjun med mig ansåg passa honom bäst för att visa mig vad han stod för (Schenda 1993:50). På grundval av en enda intervju går det inte att avgöra hur stabil hans konstruktion förblivit.

För Anders ledde kännedomen om pedofila gärningar i hans trosgemenskap till en troskris. Den blev navet när han berättade om sina reaktioner och status för sin tro. Den byggde på val. Han gjorde flera och tydliga val exempelvis i fråga om sitt kristna ansvar för andra människor och när det gällde att döma dem. Han refererade också till hur han hade valt sin ståndpunkt som föreningsmedlem när skandalen kom i dagen. Valen var resultat av Anders förhandlingar med sig själv om vad en kristen tro innebar och uttryckte hans reflekterande och motiverade vilja att fortfarande vara kristen och tro. Samtidigt tänkte han kritiskt på det moraliska dilemma som synts i predikantens dubbla karaktär och på den stränghet som rätt i föreningen och försvårat livet som kristen. Trots att han var försiktig med att döma konstaterade han utan vankelmod att inte alla i föreningen hade haft en levande tro. Man kan hävda att han utdömde sin tidigare övertygelse då han konstaterade att inte ens han själv hade haft en personlig och levande tro. Han hade mått fysiskt illa på grund av pedofilin, han var medveten om sin svaghet då han ville hemlighålla sin tillhörighet till föreningen.

Till en början nämnde Anders mycket sällan kristna uttryck. Det kristna budskapet om offer, rättfärdigande och försoning framkom inte. Det kan vara en för vittgående interpretation att se en parallell i barnen som offer och pedofilen som bödel i Guds ingripande.⁶ Men ju längre intervjun varade dess oftare talade han bestämt om Guds vilja, om hur allt som skett var lett av Gud och att detta hände för människornas skull. Anders övergripande värdering mot vilken

6 Jag tackar professor Bo Lönnqvist, Helsingfors, för denna association.

han belyste allt som hänt är att Gud är god. Vad som än möter i livet är det från Honom och samverkar med allt annat till det bästa. Syndamedvetande och en obetingad tro på bibeln blev alltmera centrala i samtalet. Otro var den största synden. Huvudpoängen var att människan var svag och gav efter för frestelser medan Gud var god och stark och i predikan kunde vända följderna av dem till välsignelse för människan. Detta skedde särskilt genom förlåtelsen som hjälpte människan att orka vidare i trygghet.

En minutiös genomläsning av Anders berättelse avslöjade var han var vankelmödig och var han uttryckte sig med säkerhet i förhållande till de beståndsdelar som sammanlagda blev hans personliga tro. Hans redogörelse, som visade hur han under intervjun konstruerade sin personliga tro medan han kritiskt och med en god portion tveksamhet resonerade kring olika moraliska frågor, gick från hans egna barndomsupplevelser, hans egen naivitet och skam via hans med säkerhet uttalade syndamedvetande och kunskap om förlåtelse till hans villkorlösa tro på bibeln, predikans betydelse för att människan skulle få orka leva och erfara trygghet och slutligen till Guds vilja och Guds godhet i förhållande till den syndiga människan. Anders berättade i huvudsak kronologiskt men strödde hela tiden in analytiska och kritiska uttalanden både om sig själv och andra människor, dock inte om Gud och bibeln. Han hänvisade också till bibelställen som auktoriteter för sina resonemang. Han uppnådde balans och sinnesfrid när han visade hur han helt litade på Gud. ”Vart skulle han annars gå?” uttrycker en central tanke. Då var det inte längre tal om sårad självkänsla över att han blivit grundlurad utan för honom hade tryggheten blivit den främsta kvaliteten i hans tro. För att nå dit använde han dels sin kunskap om bibeln och refererade till vissa bibelställen, dels sitt eget kritiska tänkande om människans falskhet i motsats till Guds tillförlitlighet. Denna kontrast gällde dock inte konsekvent genom hela livet för Anders sade klart och tydligt att han hade förtroende för mig under intervjun.

Genom de upprepade läsningar av den utskrivna intervjun som förutsätts av både närläsning och Grounded Theory framstod

vankelmod och säkerhet som återkommande redskap när Anders berättade. I min undersökning av intervjun har de därför framstått som analysredskap. Vankelmodet var följden av att Anders ständigt gjorde genomtänkta val ur olika perspektiv. För att kunna välja gjorde han jämförelser över tid när han hänvisade till sin barndom, arbetstid, tiden för intervjun och tiden efter döden, och rum då han talade om bönehuset, söndagsskolan, arbetsplatsen och himlen. Dessa uttrycktes ofta genom betydelsebärande språkliga markörer som lätt kunde förbigås. Även sociala relationer, nämligen tillit till och svek från söndagsskolläraren-predikanten och föreningsmedlemmar och förlitan på Gud spelade en roll för hur Anders skapade sin tro. Jämförelserna resulterade i negativa känslor, såsom skam, (själv)förakt, tvivel och smärta men också i intellektuell förvirring. Säkerheten framstod när Anders talade om sin tros auktoriteter Gud och bibel för de gav honom en väg vidare och oomkullrunkelig trygghet efter att han jämfört laestadianismen med andra trosuppfattningar och trots att han erfarit en djup skam över att vara laestadian. Till Anders tro hörde också en god portion humor, skämt och skratt som lett honom ut ur hans svåra situation. Så kunde han se pedofilin som en gudomlig välsignelse för honom och bönehusgemenskapen när han gestaltade sin tro i ett kraftfält av ondskans problem och lidandets mening.

Käll- och litteraturförteckning

Kulturhistoriska arkivet Cultura vid Åbo Akademi
IF mgt 2014:002.

Litteratur

- Alver, Brynjulf 1980. *Historiska sägner och historisk sanning*. Stockholm: [Stockholms universitet,] Institutet för folklivsforskning.
- Bauman, Richard 1983. *Let your words be few: Symbolism of speaking and silence among seventeenth century quakers*. Cambridge: Cambridge UP.
- Brännström, Olaus 1962. *Den laestadianska själavårdstraditionen i Sverige under 1800-talet*. Lund: Gleerup. (Bibliotheca theologiae practicae 13.)
- Burnell, Carol & al. s.a. The word of college reading and writing. Open Oregon educational resources. (<https://openoregon.pressbooks.pub/wrd/>.)
- Flick, Uwe 2018. *Doing Grounded theory*. London: Sage publications ltd. <https://doi.org/10.4135/9781529716658>
- Frisk, Liselotte 2022. "The dissolution of a religious community: The case of Knutby Filadelfia in Sweden." *The demise of religion: How religions end, die, or dissipate*. Ed. by Michael Stausberg & al. London: Bloomsbury Academic.
- Ginzburg, Carlo 1983. *Osten och maskarna: En 1500-talsmjölnares tankar om skapelsen*. Stockholm: Ordfronts förlag.
- Illman, Ruth 2022. "Finlandssvensk och judisk: En etnografisk analys av dubbla identifikationer och vardagsreligiositet." *Nordisk judaistik: Scandinavian Jewish Studies* 33(2):19–37. <https://doi.org/10.30752/nj.125093>
- Ingemansson, Mary 2018. "Djupläsning och lässtrategier". *Acta didactica Norge* 12(2):Art. 8. <https://doi.org/10.5617/adno.5627>
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki m.fl. (red.) 2006. *Narrating, doing, experiencing: Nordic folkloristic perspectives*. Studia Fennica Folkloristica 16. Helsinki, Finnish Literature Society.
- Kallenberg, Silow m.fl. (red.) [2022]. *Etnologiskt fältarbete: Nya fält och former*. Lund: Studentlitteratur.
- Korkman, Julia 2022. *Minnets makt: Berättelser från rättssalen*. Helsingfors: Schildts & Söderströms.

- Morse, Janice M. 2016. *Developing Grounded theory: The second generation*. London: Routledge.
- Mullett, Michael A. 2015. *Martin Luther*. London & New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315762548>
- Oberman, Heiko 1983. *Luther: Mensch zwischen Gott und Teufel*. Berlin: Severin und Siedler.
- Pentikäinen, Juha 1971. *Marina Takalon uskonto: Uskontoantropologinen tutkimus*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 299.)
- Primiano, Leonard Norman 1995. "Vernacular religion and the search for method in religious folklife." *Western Folklore* 54:37–56. <https://doi.org/10.2307/1499910>
- Primiano, Leonard Norman 2012. "Afterword: Manifestations of the religious vernacular: Ambiguity, power, and creativity." *Vernacular religion in everyday life: Expressions of belief*. Ed. by Marion Bowman & Ülo Valk. London & New York: Routledge, s. 382–394.
- Primiano, Leonard Norman 2022. "The upper room: Domestic space, vernacular religion, and the observant university Catholic." *Vernacular knowledge: Contesting authority, expressing beliefs*. Ed. by Ülo Valk & Marion Bowman. Sheffield & Bristol: Equinox, s. 309–335.
- Rooth, Anna Birgitta 1981. *L.O.: En analys av en småbrukarhustrus tankevärld*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Schenda, Rudolf 1993. *Von Mund zu Ohr. Bausteine zu einer Kulturgeschichte volkstümlichen Erzählens in Europa*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Snellman, Gerd 2011. *Sions döttrar. De laestadianska kvinnorna som traditionsförmedlare i norra svenska Österbotten åren 1927–2009*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Spilka, Bernard m.fl. 1985. "A general attribution theory for the psychology of religion." *Journal for the scientific study of religion* 24:1–20. <https://doi.org/10.2307/1386272>
- Strandén, Sofie [2010]. "I eld, i blod, i frost, i svält": Möten med veteraners, lottors och sjuksköterskors berättande om krig. [Åbo: Åbo Akademi.]
- Synonymer. <https://www.synonymer.se/sv-syn/tro> (9.2.2023).
- Valk, Ülo 2022. "An introduction to vernacular knowledge." *Vernacular religion in everyday life: Expressions of belief*. Ed. by Marion Bowman & Ülo Valk. London & New York: Routledge, s. 1–21.
- Wikipedia. [https://sv.wikipedia.org/wiki/Text_\(språk\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Text_(språk)) (23.9.2023).